

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Karlssons läsning av *Körkarlen* (1912) tycker jag också är i stort sett övertygande. Jag är dock skeptisk till försöken att få expressionismen, som tidigare forskare karakteriserat romanen som influerad av, och det melodramatiska att gå ihop. Därigenom blir det åter en risk att man frikopplar den melodramatiska estetiken från sin kontext, och jag undrar om det inte varit mera spännande att få skillnaden mellan det melodramatiska och expressionismen att framträda. Då tror jag att både Selma Lagerlöfs ambivalens i förhållande till moderniteten och egenarten i hennes romankonst hade framträtt tydligare.

Jag är även tveksam till att Karlsson lägger analysen av *Gösta Berlings saga* (1891) sist i avhandlingen. Visserligen har jag förståelse inför de skäl hon anför, att läsningen annars kunde bli alltför förutsägbar, men nackdelen är att placeringen understryker tendensen till att det melodramatiska blir en uppsättning estetiska grepp (och egenskaper), inte en historiskt förankrad estetik. Jag tror också att hon kunnat göra mer av sin analys om den hade placerats i en kronologisk ordning. Som sammanfattning riskerar den att bli lite väl "tam", när det just är i *Gösta Berlings saga* som den melodramatiska estetiken når sina höjdpunkter.

Avslutningsvis menar jag alltså att det finns tendenser i avhandlingen till att behandla det melodramatiska enbart som olika stilgrepp eller olika mänskliga egenskaper. Det blir främst synligt i Karlssons analys av *Bannlyst*, där det enligt min mening inte helt lyckade inflytandet från Stanley Cavells teorier om det melodramatiska får störst utrymme.

Detta förhållningssätt riskerar även att frikoppla den melodramatiska estetiken från sin historiska och ideologiska kontext, och förmår inte att riktigt göra reda för den ambivalens inför moderniteten som finns i Selma Lagerlöfs författarskap. I Lagerlöfs texter handlar det melodramatiska mycket om att finna det kitt – den altruistiska kärleken? – som håller världen samman, på samma gång som de möjligheter och friheter som moderniteten erbjuder bejakas.

Jag menar även att det finns en tendens i avhandlingen att försöka skapa en värdehierarki inom en genre som redan har behandlats ned-sättande av den tidigare forskningen. Detta blir framför allt synligt i användningen av begreppet kliché, som jag menar att Karlsson inte har problematiserat tillräckligt. Att den melodramatiska

estetiken innehåller schabloner, klichéer, liksom tablåer och överdrivna gester, antyder i själva verket en estetik som i stor utsträckning bygger på det visuella, och vars karakteristiska drag jag tror att vi ännu inte förstått till fullo.

Dessa invändningar får dock inte skymma det faktum att *Känslans röst* är ett föregångsarbete i flera avseenden. Det är den första svenska avhandlingen som placerar den melodramatiska estetiken i centrum, och det är den första avhandlingen som undersöker vilken roll den spelar i Selma Lagerlöfs romaner. Den kommer därför att betraktas som oundgänglig för de forskare som i Karlssons efterföljd ytterligare vill utforska den melodramatiska estetikens inflytande på den svenska litteraturen i allmänhet, och för dem som önskar fördjupa sig i Selma Lagerlöfs romankonst i synnerhet.

Bland det bästa i den mycket välskrivna avhandlingen är också det feministiska perspektiv som Maria Karlsson förbinder med den melodramatiska estetiken. I Selma Lagerlöfs romaner iakttar hon hur en manlighet i kris transformeras när den kommer i kontakt med och får ledning av en kvinna. Samtidigt visar hennes undersökning på den starka kvinna som ofta döljs under ytan, men som med hjälp av den melodramatiska estetiken kämpar sig fram för att få röst, erkännas och bli ett subjekt.

Anders Öhman

Anna Nordenstam, *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850–1930*. Symposion. Stockholm/Stehag 2001.

Med avhandlingen *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850–1930* visar Anna Nordenstam på kvinnornas väg in i det ämne som idag benämnes litteraturvetenskap. Avhandlingens två delar, I En själens högskola och II Akademin, anger att redan mellan dessa begynnelse finns förbindelser över decennierna: de kvinnor som startade tidskriften 1859 (*Tidskrift för hemmet*, tillägnad den svenska kvinnan) hade inte formella möjligheter att ägna sig åt litteraturforskning inom en akademisk ram. Det var i stället Sophie Leijonhufvuds (senare gift Adlersparre och kanske mest känd som sin signatur Esselde) och Rosalie Olivecronas egna bildningsprojekt som återspeglades i tidskriftens litteraturartiklar; deras projekt var en tankens skola

för sina kvinnliga läsare, d. v. s. de som likt redaktörerna ännu saknade tillträde till universitetens utbildningar. Anna Nordenstam visar hur det tidningsprojektet några decennier in i sin verksamhet kunde initiera litteraturhistoriska studier över kvinnliga författares verk.

Förbindelser kan även noteras på överraskande plan som att Esselde deltog samtidigt som Hilma Borelius mor i den Lärokurs för fruntimmer som startades i Stockholm år 1859 och som senare blev Lärarinneseminarier. En annan förbindelse är att Hilma Borelius, den första kvinna som disputerade i litteraturhistoria (i Lund 1909) även var verksam som skribent i vad Anna Nordenstam benämner det kvinnokulturella fältet. Borelius skrev exempelvis i den tidskrift som levte vidare efter den första begynnelsen men nu under namnet *Dagny* (och senare *Hertha*). Ordet Begynnelse i avhandlingens titel kunde alltså kompletteras med ordet Förbindelser för genom Anna Nordenstams studie ser vi länkar mellan kvinnorörelse och vetenskap så tidigt som vid det förra sekelskiftet och decennierna dessförinnan. Forskningens pionjärkvinnor hade decennierna innan universiteten öppnades för dem, skapat sina egna kulturella fält, inte minst via den begynnande svenska kvinnorörelsen och dess första namnkunniga och långlivade tidskrift.

Anna Nordenstam bidrar med ny kunskap genom sin avhandling – i forskningsgenomgången kring tidskriften och Esseldes liv och verk markerar hon att en systematisk undersökning av tidskriftens tillkomsthistoria och dess litterära material saknas. Om avhandlingen *Begynnelse* benämns som en studie i ämnet (litteraturvetenskap) och dess kvinnors historia, så har Anna Nordenstam visat hur kvinnors gärning i ämnet har sina rötter i kvinnorörelsen och det kvinnokulturella fältet. Avhandlingen blir därmed ett värdefullt bidrag till vår förståelse av ämnet.

Vid disputationen i april år 2001 vid litteraturvetenskapliga institutionen i Göteborg förelåg avhandlingens föreläsare i en stencilupplaga och såvitt jag funnit är boken som kom ut i början av november samma år oförändrad bortsett från smärre korrigeringar. Mina sidhänvisningar här kommer att avse bokutgåvan.

Vad har då Anna Nordenstam använt för material för sin studie av ämnets begynnelse och de kvinnliga pionjärerna? När det gäller tidskriftens tillkomsthistoria så är brevväxlingen mellan Sophie Leijonhufvud och Rosalie Olivecrona

en viktig källa, särskilt för åren 1859–1868, d. v. s. så länge de båda ingick i redaktionen. Brevväxlingen pågår emellertid längre, den inleds tidigare och det sista brevet är daterat år 1893. Dessa brev är tänkta att utges i bokform redigerade av Anna Nordenstam. Brev är visserligen en inte ovanlig texttyp i litteraturforskningen och i denna studie används de främst som historisk källa, men Anna Nordenstam framhåller att just denna samling pekar på ett behov av att läsa breven som en blandform av offentligt och privat:

Breven ger följaktligen också god insyn i familjelivets bestyr med graviditeter, sjukdomar och kalas men de innehåller också en formell ton, i egenskap av redaktionsbrev, med upplysningar och tidskriftsärenden. (s. 37)

Det som särskilt tycks intressera avhandlingsförfattaren är brevetts karaktär av småprat. Brevet med sina många likheter med samtalet på tu man hand, gör att breven via den friare berättarformen här erbjuder en ovanlig berättelse i klarspråk om de två kvinnornas väg in i tidskriftsvärlden. Berättelser ur den privata sfären kan skapa en oväntad förståelse av den offentliga tidskriftsvärlden. Här menar jag att Anna Nordenstam gör en värdefull iakttagelse som hon hade kunnat utveckla betydligt mer än vad hon gör i avhandlingstexten.

Efter en kort biografisk bakgrund om de två kvinnornas situation vid tidskriftens tillkomst presenteras en artikel i *Svenska Tidningen*, *Dagligt allehanda i Stockholm*, eller snarare en serie artiklar som publicerades vid årsskiftet 1857/58 och som hade formen av ett brev – här har vi brevformen igen. Det är i själva verket Esselde själv som lanserar idén om tidskriften väl gömd bakom signaturen ”Din redlige vän K”, skriver Anna Nordenstam. Brevet förklarar att det behövs en tankens skola för kvinnor där kvinnan ska läsa, tänka, forska och förmedla sina tankar/ resultat högt och fritt. Anna Nordenstam hävdar att brevväxlingen visar att det var privatlivet som försenade tidskriftsstarten och inte risken för konkurrens med andra som tidskrifter som kom i samma veva. Verkliga förebilder till *Tidskrift för hemmet* finner hon i *Household Worlds*, en tidskrift med en liknande förtrolig ton till sina läsare, och *The English Womans Journal*, en tidskrift som utkom 1861. Där hämtade de idéer inte bara till sin egen litterära avdelning

utan även texter som översattes. Den engelska debatten om kvinnor och bildning kom alltså via de två svenska redaktörerna att introduceras i Sverige.

När Anna Nordenstam "läser" artikelmaterial ur *Tidskrift för hemmet* koncentrerar hon sig till litteraturförmedlande texter – dels vill hon visa hur Esselde skriver olika slags texter om litteratur men också att redaktörerna anpassar sig till det befintliga litterära fältet snarare än att de är nydanande i formerna (s. 77). Hon tänker sig också att pseudonymbruk erbjöd en möjlighet att bedriva ett slags litteraturforskning i tidens friare former (s. 79). Litteraturförmedlingen? Esselde citeras ur tidskriften 1859:

Vi hoppas dock att dessa litterära uppsatser, som afsäga sig alla den lärda recensionens anspråk, må få gälla blott som förtroliga meddelanden vännar emellan, utan alla pretentioner på en konstnärlig kritisk ofelbarhet. (s. 82)

Under eller mellan raderna kan vi ana hur Anna Nordenstam här refererar till småpratet igen (de förtroliga meddelandena vännar emellan i citatet ovan) men även till diskussionerna kring romanens framväxt och att kvinnor så lätt skulle kunna förledas av fantasins inbillningskraft i vissa sorters romaner – en diskussion med sin egen litteraturvetenskapliga och feministiska historia. Av citatet kan vi se hur redaktörerna ansåg sig kunna göra en insats som en vänlig litteraturförmedlande vän. "Den kvinnliga läsekretsen bildas, kunskaper höjs", skriver Anna Nordenstam på s. 91, när hon redogjort för tre varianter av litteraturförmedling som hon funnit i tidskriften. Eftersom avhandlingen handlar om begynnelse och vägar in i litteraturstudiet kunde det dessutom tänkas att redaktörerna till denna "tankens skola" så att säga bjöd med läsare på sin egen bildningsresa; de två redaktörerna läser och berättar för sin publik, sina läsande "vännor", som hade det gemensamt med redaktörerna att de var utestängda från universitetens formella bildningsgångar.

Anna Nordenstams avhandling visar att det utanför universitetsvärlden i formell mening, som ju kvinnor var utestängda från fram till 1873, ändå fanns många kvinnor som var i viss mening både skolade och tränade skribenter. Utöver de två redaktörerna nämner jag här bara Eva Fryxell som redan år 1863 analyserade fyra litteraturhistoriska verk och visade att historiska skildringar

blir olika beroende på skribentens ideologiska uppfattning.

I kapitlet "Det intellektuella genombrottet" redogörs för tidskriftens könsideologi, liksom dess betydelse i diskussionerna om kvinnors rätt till högre studier. Här gör avhandlingsförfattaren en underhållande utflykt till diskussionerna om manlighet när hon behandlar motståndet mot kvinnors studier. Hon frågar sig om det verkligen är "kvinnans ekvation" som är problemet när manligheten är i gungning (s. 104). Kapitlet presenterar några tidiga kvinnolitteraturhistorier, de kom år 1873 resp. 1893. Men Anna Nordenstam presenterar/analyserar även Ellen Fries studie *Märkvärdiga kvinnor*, som kom 1891. Detta för att hon vill peka på att också kvinnliga historiker skrev om litteratur – hur skrev Fries jämfört med exempelvis Atterbom om Sophia Elisabeth Brenner, frågar hon sig (s. 101). Hon finner skillnader även om båda poängterar moderskapet hos Brenner. Bortsett från att Atterboms avsnitt om Brenner är kort och svalt finner Anna Nordenstam att den avgörande skillnaden de två texterna emellan gäller förhållandet till kvinnors lärdom:

Hos Fries sätts Brenner in i en kontext av andra lärda kvinnor i Sveriges 1600-tal som t. ex. Vendela Skytte, Katarina Burea och Beata Rosenhane. Hon konstaterar att det på pappan inte funnits någon påskrift "Stängdt för kvinnor". (s. 125)

Här visar således Anna Nordenstam på hur historikern Ellen Fries, d. v. s. landets första kvinnliga doktor, skrev fram betydelsen av kvinnors mer eller mindre informella kontakter och betydelse som inspiration för varandra – här skymtar konturerna till ett ännu tidigare kvinnokulturellt fält än det som studeras i avhandlingen. Från positioner utanför akademien och via kontakter med den organiserade kvinnorörelsen finner vi kvinnornas begynnelse som litteraturforskningens pionjärer redan före det förra sekelskiftet, konstaterar Anna Nordenstam när hon summerar avhandlingens del I.

Avhandlingens del II belyser på olika sätt Hilma Borelius insatser på området och inleds med en kort presentation av Hilma Borelius och forskningsläget. Om Hilma Borelius själv kunde vara nog så besk i sina kommentarer: "[universitetet] tolererar oss som individer, det skulle kanske inte tolerera oss som kår" (s. 139), skrev hon

till Lydia Wahlström år 1893 – så visar dagens forskning prov på frågeställningar om akademien som är nästan lika kärva. Skulle dessa nyblivna professionella, d. v. s. kvinnorna, uppföra sig som de tidigare professionella, d. v. s. männen? frågar sig Anna Nordenstam.

Även om Hilma Borelius som första doktor i ämnet har uppmärksammats en del, måste området beskrivas som endast lite utforskat och därför är avhandlingen *Begynnelse* ett värdefullt bidrag till ny kunskap även här. Bokens andra del koncentreras till hennes liv och verksamhet som litteraturhistoriker. Anna Nordenstam sorterar därmed bort vissa typer av texter ur Borelius produktion. Källmaterialet i denna del av avhandlingen är utöver Borelius publicerade texter även hennes brev till Lydia Wahlström, Klara Johanson m. fl. vänner. Brevet till Borelius saknas däremot, Anna Nordenstam har funnit spår av makulering. Hemlivets, privatlivets betydelse för yrkeslivet återkommer i denna del av avhandlingen – här är det särskilt breven till Lydia Wahlström som föranleder kommentarer om kunskaper om båda sfärernas betydelse för en förståelse av dessa pionjärens liv och verk. För min del hade jag gärna läst mer om just denna hemsfär och dess betydelse – biografien finns antydd, som när Anna Nordenstam talar om ett dubbelt utanförskap för Hilma Borelius som student i Lund. Vi får också läsa hur Lydia Wahlström betecknade familjelivet i Borelius hem som i det närmaste ett ständigt pågående seminarium. Wahlström ville inte besöka dem om hon inte var redo för ett intellektuellt krävande möte. Men hemlivets betydelse märks inte mycket mer än så: fadern pensioneras redan före sekelskiftet, brodern var tydligen sjuklig och Hilma Borelius bar på en egen Weltschmerz kring 1894 – men vad betyder sånt för hennes intellektuella produktion? Det diskuteras inte i avhandlingen. Hilma Borelius levde kvar i hemmet hela sitt liv, ensam med modern och efter hennes död ensam med något tjänstfolk – hur hade hon det med ekonomin? – det skymtar förbi i hennes glädje att få tjäna pengar när hon kallades in till universitetet och viss tjänstgöring vid några tillfällen. Jag är enig med Anna Nordenstam att det privata livet har betydelse för exempelvis Hilma Borelius verksamhet som akademiker och skribent – men vilken betydelse det har diskuteras inte. Om Anna Nordenstam hade givit sig i kast med ett försök att formulera tankar kring sådana

betydelser av relationerna mellan privat och offentligt sfär så hade avhandlingen blivit ännu intressantare än den redan är.

Hilma Borelius akademiska karriär skildras i avhandlingen: hon blev fil. kand. och fil. lic. och senare fil. dr med avhandlingen *Erik Gustaf Geijer. Åren före "affallet"* år 1909 och året därpå docent i nyare litteraturhistoria. Hon var då 41 år gammal och erkänd av det vetenskapliga fältet, skriver Anna Nordenstam (s. 159). Tidigare har författaren konstaterat att de kvinnliga studenternas mål var att få tillgång till ett intellektuellt medborgarskap på samma grunder som männen och med Borelius docentur år 1910 så är man beredd att hålla med om att nu hade hon uppnått det medborgarskapet, åtminstone till namnet. Men hur var det i praktiken? Docentstipendium, d. v. s. pengar, fick hon inte förrän på 20-talet, däremot förmedlade professor Evert Wrangel forskningsuppdrag så hennes kompetens som forskare tycks ha accepterats. När hon några år senare inbjöds att föreläsa drabbades hon av att mycket få studenter infann sig och först 1922 inbjöds hon till ny tjänstgöring då som vikarie för professor Fredrik Böök. När hon beviljades docentstipendium var det inte utan problem – då är vi ändå inne i början av 20-talet. Borelius beviljades förlängning av docentstipendiet en gång, men inte mer. Hennes höga ålder (hon var då drygt 50) var argumentet mot henne inom ämnet, skriver Anna Nordenstam efter att ha studerat humanistiska sektionens protokoll.

"Hon var en del av fältet", konstaterar författaren (s. 164) när Hilma Borelius trots allt beviljats sitt docentstipendium, vikarierade som professor o. s. v. – som läsare sitter jag trots detta kvar med frågor. Jag håller gärna med om att formellt var Borelius nu en del av fältet. Men vad var det som förmådde henne att ta åtminstone lite strid för sin sak då i början av 20-talet? Hade hon ekonomiska svårigheter? På annan plats i avhandlingen kan vi läsa om hur Borelius i det närmaste trakasserades på bibliotek och i arkiv m. m. Finns det inte något i breven som antyder vad som hänt? Som läsare tänker jag på att nu hade Borelius med kvinnorna fått rösträtt; kan det ena medborgarskapet så att säga ha stärkt henne i det andra, det intellektuella? Nå, efter redogörelsen för "yrkeskarriären" går Anna Nordenstam närmare in på den egentliga forskningen, liksom de texter Borelius skrev inom det fält som i avhandlingen benämns det kvinnokul-

turella – ett fält som då inte avser rösträtt och religionsfrågor, som trots allt kunde höra dit.

Anna Nordenstam ansluter sig till Birgitta Holms läsningar när hon finner åtminstone spår av att Hilma Borelius har ett ”uppövat gehör för de könsrättsliga undertexterna i litteratur och kritik” (s. 167), rentav innan hon disputerat men även senare inom det akademiska fältet. Även om författaren konstaterar att Hilma Borelius var den ”lydiga dottern”, hon var dottern som i stort sett stannade hemma, hon lämnade aldrig fadershuset kan vi säga – så var hon likafullt en feministiskt medveten aktivist i många meningar. Hon ville tidigt starta kvinnlig studentförening, hon var tidigt ordförande för den när den väl startat, hon engagerade sig i kvinnorörelsen och hon föreläste om kvinnliga författare – men det gjorde hon på ett annat fält menar Anna Nordenstam och ägnar ett kapitel åt hennes verksamhet i det fältet.

Här finns, menar jag, ännu en möjlighet att koppla samman de sfärer som återkommer i avhandlingen: den aldrig så lydiga dotterns verksamhet i ett annat fält än det akademiska måste ha uppmärksammats, d. v. s. det hon skrev eller talade om i det ena fältet var kanske väl känt i det andra? Hur betraktades den akademiker som ägnade sig så mycket åt kvinnosaken? Anna Nordenstam klargör att här återkommer avhandlingens första begynnelse som medskapare till den plats, det rum i offentligheten där Hilma Borelius kunde publicera en hel del text utanför det traditionellt akademiska fältet. Avhandlingens två begynnelse är således förbundna i texten. Till skillnad från de kvinnliga historiker som Ann Sofie Ohlander diskuterat visar Anna Nordenstam hur denna litteraturhistoriker blandar fälten, hon publicerar sig kontinuerligt i båda.

I denna andra kontext finner Anna Nordenstam vissa utmärkande drag för Hilma Borelius texter – hon ville visa att det funnits intellektuella kvinnor, hon accepterade inte att det skulle finnas en evig och sann kvinnlighet/manlighet, hon argumenterar sakligt och logiskt och hon kan även idealisera individens förmåga och samarbetet i kvinnorörelsen. Tidigare har i avhandlingen diskuterats att Hilma Borelius tillskrevs en ”manligt kärv” ton i sitt språk, kanske besläktad med den logik hon själv ansåg sig besitta – ”jag är född logiker”, ska hon ha sagt till opponenter vid disputationen i Lund 1909. Kan

vi alltså tänka oss att en skillnad i hennes produktion är att på det vetenskapliga fältet var hon logisk och kärv när hon skrev om manliga författarskap och när hon skrev om kvinnor så ville hon något annat? Kan vi rentav tänka oss att hon skrev på ett annat sätt när hon själv tagit initiativ till en text än när hon inom det akademiska fältet skrev på beställningar/uppdrag från professor Wrangel? Det diskuteras inte i avhandlingen, men den erbjuder ändå en sådan läsning.

Anna Nordenstams läsningar av hur Borelius i sina texter presenterar en syn på det intellektuella paret/relationen är särskilt intressanta. Så tidigt som 1906 i *Dagny* skriver hon om Amalia von Helvig och Erik Gustaf Geijer; senare – tidigt 20-tal – skriver hon i boken om Hedvig Charlotta Nordenflycht att den kvinnliga författaren drevs av sin intellektuella hunger till männen. De ömsesidiga relationerna betonas. Här finner vi således föregångare till de litteraturvetare som långt senare på 1900-talet diskuterar relationen mellan författande par i termer av dialog och ömsesidiga inspirationer. Anna Nordenstams läsningar av Hilma Borelius texter pekar på att här har vi en nära nog bortglömd kvinnlig författare. En författare av vetenskaplig text är en författartyp som sällan frestar litteraturhistoriker, om de inte dessutom publicerat lyrik och romaner eller dramatik. Anna Nordenstam visar hur Hilma Borelius i läsningen av Nordenflycht uttrycker en tydlig förståelse för den ensamma intellektuellt verksamma kvinnan. Elegant, för att inte säga diskret, går avhandlingsförfattaren även in på hur Hilma Borelius hanterat det känsliga området den kvinnliga författaren Nordenflycht och männen, och pekar som särskilt intressant ut hur Hilma Borelius värderar den tidigare forskningen:

Av litteraturforskningen har fru Nordenflycht – om man undantager Atterbom – intill senare år rönt en behandling vars rätta namn är miss-handel. (s. 208)

Här liksom i andra fall har Anna Nordenstam studerat recensionerna, och de berör knappast alls Borelius kvinnoperspektiv, skriver hon. Det är inte metoden i Borelius verk som skiljer sig åt mellan de olika fälten, konstateras här, utan det är perspektiven i analyserna. I det kvinnokulturella fältet kunde hon skriva med tydligt könspolitiska perspektiv, vilket inte var lika självklart i det akademiska fältet, där vetenskapen inte skulle befinna sig i den politiska nivån,

konstateras i denna avhandling om begynnelse. Borelius position var ambivalent, menar Anna Nordenstam – och det är läsaren beredd att hålla med om, det var milt uttryckt så.

Begynnelse är en avhandling som är lätt att läsa, inga snårigheter i teorier eller språkbruk. Oftast klart och enkelt formulerat. Här är en litteraturhistoriker i arbete, arkiven har genom-sökts och brev har lästs. En för kvinnorörelsen väsentlig tidskrift har studerats med tyngdpunkt på dess tillkomsthistoria och första årgångar, med litteraturförmelande artiklar i centrum för intresset. Denna första begynnelse har kompletterats med tidiga litteraturhistorier avseende kvinnliga författare, studier som producerats utanför akademien. Den andra begynnelsen avser Hilma Borelius, pionjär i så mening att hon var den första kvinna som disputerade i litteraturhistoria och som dessutom visade sig vara tidig med att skriva med mer eller mindre tydliga könsperspektiv i sina studier – särskilt i de som publicerades utanför det traditionellt akademiska fältet. Anna Nordenstams bidrag till ämnet litteraturvetenskap är kanske just detta att ha noterat och formulerat att och hur dessa två begynnelse är förbundna med varandra. Avhandlingen ska visa att det är möjligt att tala om två begynnelse – och det har den bland annat visat.

Ett problem med avhandlingar av denna historiskt berättande art är att läsaren upptäcker så mycket i texten som vore värt en diskussion: som hur det egentligen fungerar att komma som metodtränad litteraturläsare/tolkare och läsa vetenskapliga texter, väcker det nya frågor tillbaka till vetenskapen? Och dessa begynnelse mödrar: två tycks ha haft åtminstone lust att ägna sig åt intellektuell verksamhet, någon hämtar och lämnar redaktionellt material, en annan gick ju samma kurs som Esselde innan hon gift sig med professorn men hon fick stanna hemma och se dottern utbilda sig på universitet, ja till och med disputera – hur var det med stöd och/eller motstånd där? Och detta med privatsfären och den redaktionella världen mitt i bostaden – avhandlingen aviserar en problematisering av detta som inte riktigt sker senare i texten. Men, avhandlingen väcker ändå tankar i den riktningen och det är kanske gott så. Detta kan kallas inspirerande läsning i den meningen. Det mesta finns någonstans i denna avhandling.

Om jag ovan angivit att jag önskade mig mer om privatsfärerna – kring redaktionen under

1860-talet och kring Hilma Borelius, så undrar jag också över den offentligare sfären. Hur reagerade den minsta akademiska sfären på hennes närvaro, kan man fråga sig. Att vissa delar av det akademiska fältet satte skräck i henne finns noterat i avhandlingen. Ambivalensen kring Borelius kan ha lika mycket med omgivningens reaktioner på henne att göra som att hon var ambivalent till den egna position. Jag lockas av avhandlingstexten att tänka i banor som att det är frågor om sfärernas förvandlingar som kanske ligger dolda kring dessa två begynnelsekedan. Avhandlingen påstår heller inte att en begynnelse är stabil och avgränsningsbar med klara och entydiga gränser; något börjar i stället ske och övergår småningom i att något annat kommer till, utan att det första försvinner – åtminstone förefaller det vara så enligt denna avhandling. Och så tror jag också att det ligger till.

Viktiga teoretiska inspirationer för denna avhandling om kvinnors begynnelse i litteraturhistoriska studier har Anna Nordenstam funnit i Pierre Bourdieus fältresonemang och Ludwik Flecks resonemang om tankekollektiv. I avhandlingens inledning presenteras att det är så det ligger till. Och särskilt fälttankarna har uppenbart varit givande för diskussionerna om de två begynnelse, eller ska jag skriva de begynnelsekedan, som skildras i avhandlingen. När det gäller tankekollektiven är de synligast i inledningen. Det hade varit intressant att i de senare resonemangen tydligare följa om eller hur Anna Nordenstam ser möjliga förbindelser mellan fält och tankekollektiv, exempelvis längs tankar om kotterier, nätverk och/eller grupper och föreningar – flera av de rörelser som förekommer i avhandlingen kanske kunde förstås med båda begreppen som hjälpare. Både inom och utom universitetsvärlden.

Denna doktorsavhandling i litteraturvetenskap erbjuder ny kunskap på flera områden, både när det gäller tidskriften som markering av en begynnelse på kvinnors insatser på området och när det gäller den första kvinnan att disputera i ämnet. Avhandlingen känns säker vad gäller ett gott grundarbete i arkiv och bibliotek. För en intresserad läsare är det dessutom inspirerande att finna hur den fråga som brann i mitten av 1800-talet tycks ha samma hetta ännu några år inne på vårt sekel.

Birgitta Ney